

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

Олександр ГОЛОВКО

“31” серпня 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ЕТНОГРАФІЇ

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський)</u>
галузь знань	<u>10. Природничі науки,</u> <u>01. Освіта / Педагогіка</u>
спеціальність	<u>106. Географія,</u> <u>014.07. Середня освіта (Географія),</u>
освітня програма	<u>Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток;</u> <u>Географія рекреації та туризму;</u> <u>Фізична географія, моніторинг і кадастр земельних ресурсів;</u> <u>Картографія, геоінформатика і кадастр;</u> <u>Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота,</u> <u>Географія, природознавство та спортивно-туристська робота</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>геології, географії, рекреації і туризму</u>

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 9 від 30 серпня 2022 року

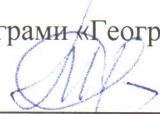
РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. геогр. наук, доцент Юрій КАНДИБА

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства
Протокол № 9 від 26 серпня 2022 року

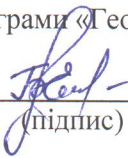
Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства

(підпис) Людмила НЕМЕЦЬ

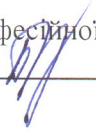
Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Наталія ГУСЕВА
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія, природознавство та спортивно-туристська робота»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Катерина БОРИСЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Географія рекреації та туризму»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Юлія ПРАСУЛ
(прізвище та ініціали)

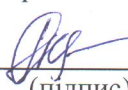
Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Катерина КРАВЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Картографія, геоінформатика і кадастр»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Наталя ПОПОВИЧ
(прізвище та ініціали)

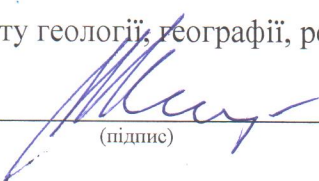
Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Світлана РЕШЕТЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол № 7 від 29 серпня 2022 року

Голова науково-методичної комісії факультету геології, географії, рекреації і туризму

(підпис) Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «**Історична географія з основами етнографії**» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавра

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальності

106 Географія

освітні програми

Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток;
Географія рекреації та туризму;
Фізична географія, моніторинг і кадастр земельних ресурсів;
Картографія, геоінформатика і кадастр;
Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота;
Географія, природознавство та спортивно-туристська робота

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування знань про особливості взаємодії природи, населення і господарства на Землі на різних етапах історії людства.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- вивчити теоретичні і методологічні основи історичної географії та етнографії;
- показати роль природного середовища в антропогенезі й етногенезі та соціально-економічному і культурному розвитку суспільства;
- простежити тенденції взаємодії людини і природи у просторово-часовому вимірі;
- вивчити географічні особливості стародавніх цивілізацій;
- ознайомитися з господарсько-культурними типами;
- вивчити головні ознаки етносів, структуру етнічних утворень;
- проаналізувати концепції етногенезу;
- вивчити головні етнічні процеси, їх особливості;
- вивчити особливості та географію рас, етносів, мовних сімей і груп, релігій у світі.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	3-й
Семестр	
6-й	6-й
Лекції	
24 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
24 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
72 год.	108 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання:

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК05. Здатність аналізувати склад і будову геосфер (у відповідності до спеціалізації) на різних просторово-часових масштабах.

СК07. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК12. Здатність до системного географічного мислення.

Програмні результати навчання:

ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПР02. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР07. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

Знання:

- місце історичної географії в системі географічних наук та її зв'язки з іншими науками;
- проблеми історико-географічних досліджень в Україні;
- особливості взаємодії людського суспільства з навколишнім природним середовищем на різних етапах історичного розвитку;
- роль природно-географічних чинників в антропогенезі;
- географічні особливості стародавніх цивілізацій;
- поняття про етнос та етногенез;
- структура етнічних утворень;
- концепції етногенезу;
- етнічні процеси;
- расовий, етнічний, лінгвістичний, релігійний склад населення світу.

Уміння і навички:

- розрізняти предмет вивчення історичної географії та історії географії;
- виявляти закономірності розвитку історико-географічних досліджень;
- визначати роль природно-географічних факторів у розвитку суспільства;
- виявляти вплив природних умов на особливості розселення та господарської діяльності людей;
- аналізувати характер впливу природокористування на довкілля на різних етапах розвитку суспільства;
- характеризувати расовий, етнічний, релігійний склад населення регіонів та країн світу;
- аналізувати етнічні процеси в регіонах і країнах світу.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Взаємодія людини і природи в історико-географічному вимірі

ТЕМА 1. Теоретичні та методологічні основи історичної географії

Об'єкт та предмет дослідження історичної географії. Історія географічних відкриттів, історія географічних ідей та історична географія. Місце історичної географії в системі наук. Зв'язок історичної географії з іншими науками. Напрями в історичній географії. Періодизація в історичній географії. Проблеми історико-географічних досліджень в Україні.

ТЕМА 2. Природно-географічні чинники антропогенезу, заселення Землі людиною

Еволюційна гілка людини. Роль природно-географічних факторів в еволюції людини. Значення ландшафтів в еволюції людства. Причини міграцій первісних людей. Імовірні напрями міграцій. Заселення материків.

ТЕМА 3. *Походження і географія людських рас*

Поняття раси. Фактори расогенезу. Ознаки расових відмінностей людей. Підходи до класифікації рас. Просторовий розподіл європеїдної, монголоїдної, негроїдної та австралоїдної рас та їх малих рас. Формування і географія перехідних і змішаних рас. Расовий склад населення регіонів і країн.

ТЕМА 4. *Взаємодія людини і природи на ранніх етапах розвитку людського суспільства*

Коеволюція людини і навколишнього природного середовища. Вплив природних ландшафтів на розвиток первісних людей. Збиральництво, полювання і рибальство – основні види господарської діяльності первісних людей. Передумови переходу до виробляючого господарства. Центри походження культурних рослин. «Неолітична революція». Головні райони первісного землеробства. Зародження і поширення скотарства. Освоєння металів. Виникнення екологічних проблем. Перша екологічна криза в епоху неоліту.

ТЕМА 5. *Зародження стародавніх цивілізацій*

Поняття цивілізації. Етапи виникнення цивілізацій (за Л. Мечниковим). Географічні аспекти розвитку стародавніх цивілізацій: Межиріччя (Месопотамії), Єгипту, Індії, Китаю, Стародавньої Греції, Стародавнього Риму, цивілізацій Америки (інки, ацтеки, майя). Трипільська культура. Східний і західний типи цивілізацій.

Розділ 2. Основи етнографії та етнології

ТЕМА 1. *Поняття про етнос та етногенез*

Об'єкт і предмет етнографії, етнології та етнології. Поняття етносу. Поняття про етногенез. Концепції етногенезу. Структура етнічних утворень. Етнічні процеси.

ТЕМА 2. *Концепція етногенезу Л. Гумільова*

Місцезрозвитку етносів. Пасіонарність як ключове поняття етногенезу. Фази етногенезу. Взаємодія етносу з природним ландшафтом.

ТЕМА 3. *Культурно-господарська адаптація етносів до природних умов*

Природні умови як визначальний фактор господарської спеціалізації території, в історичному аспекті. Господарсько-культурні типи. Вплив природних умов і господарства на розвиток культури. Формування менталітету етносу в залежності від природно-географічних умов та господарського укладу.

ТЕМА 4. *Етнолінгвістичний склад населення світу*

Етнічна структура населення світу. Найбільші за кількістю населення народи світу, їх географія. Типологія країн за етнічною ознакою. Сутність лінгвістичної класифікації народів світу. Мовні сім'ї, групи і підгрупи. Географія народів мовних сімей та їхніх груп: індоевропейської, кавказької, семіто-хамітської, нігери-кордофанської, ніло-сахарської, койсанської, дравідійської, уральської, алтайської, сіно-тібетської, тайської, австроазійської, австронезійської, ескімосо-алеутської, чукотсько-камчатської, андаманської, сім'ї австралійських та папуаських народів, сім'ї індіанських народів. Географія етносів, мови яких не входять до жодної сім'ї.

ТЕМА 5. *Релігійний склад населення світу*

Історико-географічні аспекти розвитку релігій світу. Релігійна структура населення світу. Географія світових релігій: християнства, ісламу, буддизму. Національні релігії. Місцеві традиційні (первісні) вірування.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Взаємодія людини і природи в історико-географічному вимірі												
Тема 1. Теоретичні та методологічні основи історичної географії	11	2	2			7	11	1				10
Тема 2. Природно-географічні чинники антропогенезу, заселення Землі людиною	9	2				7	11					11
Тема 3. Походження і географія людських рас	16	4	4			8	13	1	1			11
Тема 4. Взаємодія людини і природи на ранніх етапах розвитку людського суспільства	11	2	2			7	10					10
Тема 5. Зародження стародавніх цивілізацій	13	2	4			7	14	2	1			11
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>12</i>			<i>36</i>	<i>59</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>53</i>
Розділ 2. Основи етнографії та етнології												
Тема 1. Поняття про етнос та етногенез	9	2				7	12	1				11
Тема 2. Концепція етногенезу Л. Гумільова	13	2	4			7	12	1				11
Тема 3. Культурно-господарська адаптація етносів до природних умов	11	4				7	11					11
Тема 4. Етнолінгвістичний склад населення світу	14	2	4			8	13	1	1			11
Тема 5. Релігійний склад населення світу	13	2	4			7	13	1	1			11
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>60</i>	<i>12</i>	<i>12</i>			<i>36</i>	<i>61</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>55</i>
Усього годин	120	24	24			72	120	8	4			108

4. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Теоретичні та методичні основи історичної географії	2
2.	Походження і географія людських рас	4
3.	Історико-географічний аналіз взаємодії людини і природи на території України	2
4.	Географія стародавніх цивілізацій	4
5.	Концепції етногенезу	4
6.	Етнічний і мовний склад населення світу	4

7.	Релігійний склад населення світу	4
	<i>Разом</i>	24

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Ознайомлення з теоретико-методологічними основами історичної географії	7
2	Опрацювання матеріалу за темою «Природно-географічні чинники антропогенезу, заселення Землі людиною»	7
3	Вивчення теорій походження людських рас, підготовка до практичної роботи	8
4	Ознайомлення з особливостями взаємодії людини і природи на ранніх етапах розвитку людського суспільства, підготовка до практичної роботи	7
5	Вивчення географічних особливостей стародавніх цивілізацій, підготовка до практичної роботи	7
6	Опрацювання матеріалу за темою «Етнос та етногенез»	7
7	Вивчення концепції етногенезу Л. Гумільова	7
8	Опрацювання матеріалу за темою «Культурно-господарська адаптація етносів до природних умов»	7
9	Вивчення етнолінгвістичного складу населення світу, підготовка до практичної роботи	8
10	Вивчення релігійного складу населення світу, підготовка до практичної роботи	7
	<i>Разом</i>	72

6. Індивідуальні завдання

Програмою не передбачені.

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький.

8. Методи контролю

Усне експрес-опитування, виконання практичних робіт, контрольна робота, екзамен.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання													Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2					Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	15	-	60		
5		8	5	10		5		5	7				40	100

T1, T3, T4, T5, T7, T9, T10 – практичні роботи

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Практичні роботи Т1, Т4, Т7, Т9 – 5 балів:

- виконання практичних завдань – 3 бали;
- захист роботи – 2 бали.

Практична робота Т3 – 8 балів:

- виконання практичних завдань – 6 балів;
- захист роботи – 2 бали.

Практична робота Т5 – 10 балів:

- виконання практичних завдань – 8 балів;
- захист роботи – 2 бали.

Практична робота Т10 – 7 балів:

- виконання практичних завдань – 5 балів;
- захист роботи – 2 бали.

Контрольна робота – 15 балів:

- тестові завдання – 8 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 7 балів.

Екзамен – 40 балів:

- тестові завдання – 15 балів;
- завдання на встановлення відповідності – 6 балів;
- визначення змісту понять – 6 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 13 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Етнографія України // за ред. С.А. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – 517 с.
2. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.
3. Кандиба Ю.І. Історична географія з основами етнографії: Навчально-методичний комплекс. – Харків, 2010. – 72 с.
4. Круль В.П. Історична географія Західної України: Консп. Лекцій / За ред. Я.І. Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – 46 с.
5. Любіцева О.О., Мезенцев К.В., Павлов С.В. Географія релігій. – К.: АртЕк, 1998.
6. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. – К.: Либідь, 1996. – 276 с.
7. Пономарьов А. Українська етнографія. – К.: Либідь, 1994. – 320 с.
8. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
9. Трубаніков С.В. Історична географія України. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2003. –

168 с.

10. Шевчук Л.Т. Сакральна географія: Навч. посібник. – Львів: Світ, 1999.

Допоміжна література

1. Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1995.
2. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Географічний портал. – Режим доступу: <http://geosite.com.ua>
2. Географія. – Режим доступу: <http://geoswit.ucoz.ru>
3. Етнічна географія, етнографія, етнологія. – Режим доступу: <http://ukrtur.narod.ru/etno/etno.htm>
4. Історія України – History of Ukraine (Інститут історії України). – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/LiberUA/Book/shev/2/30.pdf>
5. Макарчук С.А. Етнографія України: Навч. посіб. – Львів: Світ, 2004. – Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/index.htm
6. Пізнавальний сайт «Географія»: - Режим доступу: <http://geoknigi.com>
7. Українська етнографія. – Режим доступу: <http://etno.iatp.org.ua>
8. Українська етнографія. – Режим доступу: <http://www.etno.us.org.ua>
9. Mesogaia: Премордіальна традиція в Україні. – Режим доступу: <http://www.mesogaia.il.if.ua/intro.htm>